

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСЯГАНЬ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL CHARACTERISTICS OF ENCROACHMENTS IN THE FIELD OF WATER RESOURCES USE IN THE CONTEXT OF MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION

Мороз В.П., д.ю.н., професор,
завідувачка Навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем
протидії організованій злочинності та корупції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті здійснено аналіз особливостей посягань у сфері використання водних ресурсів та підстав застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення у сфері використання водних ресурсів.

Правопорушення у сфері охорони природи та використання природних ресурсів є одними з найбільш поширених категорій адміністративних правопорушень, що зумовлює необхідність постійного удосконалення адміністративно-деліктного законодавства шляхом розширення складів таких правопорушень, посилення заходів відповідальності за їх вчинення, удосконалення процедури їх виявлення, фіксації та оформлення матеріалів адміністративних справ. Одним із різновидів цієї групи правопорушень є адміністративні правопорушення у сфері використання водних ресурсів, які є досить поширеними в адміністративно-деліктній сфері суспільних відносин, і пов'язано це, з однієї сторони – з суттєвим місцем водних ресурсів в забезпеченні життя, здоров'я, добробуту населення та економічної спроможності держави особливо враховуючи аграрний потенціал України і необхідність його часткового утримання за рахунок водовикористання.

На підставі з'ясування особливостей адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері використання водних ресурсів було зроблено наступні висновки: заходи адміністративної відповідальності є оперативним та ефективним засобом реагування на порушників водного законодавства; застосуванням даних заходів здійснюється переважно в адміністративному порядку та меншою мірою у судовому; порядок притягнення осіб за вчинення більшості з таких правопорушень не передбачає вивчення та аналіз збитків завданих навколишньому середовищу, достатнім є лише факт вчинення незначного правопорушення; відповідальність за їх вчинення поширюється виключно на фізичних та посадових осіб; незначними та неефективними є санкції за вчинення окремих категорій даних правопорушень.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративні правопорушення у сфері використання водних ресурсів, заходи адміністративної відповідальності, напрямки удосконалення адміністративно-деліктного законодавства, військова агресія.

The article analyzes the grounds for application of administrative liability measures for violations in the field of water resources use and identifies some provisions for their improvement.

Offenses in the field of nature protection and use of natural resources are among the most common categories of administrative offenses, which necessitates constant improvement of administrative and tort legislation by expanding the corpus delicti of such offenses, strengthening measures of liability for their commission, improving the procedure for their detection, recording and processing of administrative case files. One of the varieties of this group of offenses is administrative offenses in the field of water resources use, which are quite common in the administrative and tort sphere of public relations, and this is due, on the one hand, to the significant role of water resources in ensuring life, health, well-being of the population and economic capacity of the State, especially given the agricultural potential of Ukraine and the need for its partial maintenance through water use.

Based on the study of the peculiarities of administrative liability for violations in the field of water resources use, the following conclusions are drawn: administrative liability measures are an efficient and effective means of responding to violators of water legislation; these measures are applied mainly through administrative procedure and to a lesser extent through judicial procedure; the procedure for bringing persons to justice for committing most of such violations does not provide for the study and analysis of environmental damage, and it is sufficient to

Key words: administrative liability, administrative offenses in the field of water resources use, administrative liability measures, areas of improvement of administrative and tort legislation, military aggression.

Постановка проблеми. Посягання у сфері охорони природи та використання природних ресурсів є одними з найбільш поширених категорій адміністративних правопорушень, що зумовлює необхідність постійного удосконалення адміністративно-деліктного законодавства шляхом розширення складів таких правопорушень, посилення заходів відповідальності за їх вчинення, фіксації та оформлення матеріалів адміністративних справ. Одним із різновидів цієї групи правопорушень є адміністративні правопорушення у сфері використання водних ресурсів, які є досить поширеними в адміністративно-деліктній сфері суспільних відносин, і пов'язано це, з однієї сторони – з суттєвим місцем водних ресурсів в забезпеченні життя, здоров'я, добробуту населення та економічної спроможності держави особливо враховуючи аграрний потенціал України і необхідність його часткового утримання за рахунок водовикористання. З іншої сторони значна поширеність правопорушень у сфері використання водних ресурсів пояснюється незаконним використанням водних ресурсів – рибних запасів, видобування піску, перекриттям русла річок, створення штучних загорож

водонаповнення, несанкціонованого будівництва в межах об'єктів водних ресурсів та ін.

У зв'язку з цим нижче на досягнення мети дослідження *завданнями* дослідження в межах цієї статті буде охарактеризовано посягання у сфері водних ресурсів, аналізу підстав застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення у сфері використання водних ресурсів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Підстави адміністративної відповідальності, у тому числі щодо правопорушень у сфері використання водних ресурсів, розглядалися такими вченими, як О.М. Бандурка, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, В.В. Доненко, М.М. Дорогих, В.К. Колпаків, Д.М. Лук'янець, Г.М. Міньковський, Р.В. Миронюк, А.О. Собакар'я та іншими. Проте питання визначення підстав адміністративної відповідальності за правопорушень у сфері використання водних ресурсів не знайшли свого відображення в їх працях, що й зумовлює потребу в їх визначенні.

Виклад основних положень статті. Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного

середовища» головним для кожного є охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України [7]. З цією метою в даному Законі, Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров’я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів [7].

За даними Держекоінспекції України, за перші 10 місяців агресії Росія завдала збитків на суму понад 55 млрд гривень внаслідок техногенного забруднення, засмічення вод та самовільного користування водними ресурсами і ці числа постійно ростуть, і нажалі лише в гору.

Наслідки війни для водних ресурсів давно виходять за межі, пронизуючи всі сектори економіки. В Україні зменшено водозабір і збільшення скидів забрудненого стоку. Була велика різниця в розвитку мереж водопостачання та водовідведення. Повномасштабна агресія та бойові дії мали ще вагомий негативні наслідки, суттєво загостривши ситуацію особливо в найбільш вразливих областях.

Крім прямого впливу на якість води, фахівці звертають увагу на умови водосховища. Внаслідок військових дій та антропогенного забруднення, руйнування мостів, дамб і берегової лінії, отруєння нафтопродуктами та важкими металами багато малих річок і ставків в Україні мають патологічний вплив на біорізноманіття. У водоймах гине риба, порушується життєвий і міграційний цикл водоплавних птахів, водойми втрачають здатність до самоочищення та природного відновлення.

За запасами доступних для використання водних ресурсів Україна належить до малозабезпечених. За цим показником Україна перебуває на 111 місці серед 152 країн світу, а серед 20 європейських країн посідає 17 місце. Війна, яку Росія розпочала в Україні ще у 2014 році, справила найбільший вплив саме на ті регіони, де і до війни ситуація з забезпеченням водою була найгіршою. Зокрема це стосується й Автономної Республіки Крим, яка більшу частину води отримувала з материка – в середньому близько 85%. Через окупацію Криму російськими військами водопостачання через Північно-Кримський канал було припинено, адже міжнародне гуманітарне право, яке захищає громадянське населення під час війни, зобов’язує саме окупанта забезпечувати потреби людей на цих територіях.

У 2022 році вода стала однією з причин наступу російських військ на Херсонщину. Мета цього удару – перекрити подачу дніпровської води з району Нової Каховки на тимчасово окупований півострів Крим. З 2014 року окупанти виснажили посушливі підземні горизонти Криму, тому це актуальне завдання. Наприкінці лютого 2022 року окупанти конфіскували основні споруди Північно-Кримського каналу, Каховську ГЕС та всі гідроелектростанції, що регулюють подачу води з Каховського водосховища до Криму. Також окупанти знищили імпровізовані дамби, автомобільні мости та основні перегородки каналів, щоб «завести» воду в Крим.

Під час російського вторгнення в березні 2022 року артилерія та обстріли влучили у водонасосні станції, водопроводи та очисні споруди, спричинивши аварії та позбавивши людей доступу до питної води. Наприклад, жителі Маріуполя залишилися без води і змушені були пити з калюж. У березні 2022 року чернігівці вже не мали доступу до питної води та користувалися водою з Десни, а у квітні з подібними проблемами зіткнулися миколаївці [6].

Сьогодні в Україні воду також можна використовувати як зброю, як це сталося в інших сучасних збройних конфліктах. Досить небезпечним чинником є накопичення великої

кількості води в рукотворних водоймах під час бойових дій. Прорвані дамби українських водосховищ можуть затопити землі та міста нижче за течією. Така небезпека для України існує для значної кількості територій, серед яких сотні населених пунктів, де проживають сотні тисяч громадян.

Наприклад, якщо розглянути основні джерела гідродинамічної небезпеки на найбільшій річці Дніпро, то необхідно зазначити наступне. В Придніпровському економічному районі є 3 водосховища (Кам’янське, Карачунівське, Кременчуцьке), аварії на греблях яких спричинять катастрофічні наслідки для населення Дніпропетровської, Запорізької та Кіровоградської областей. При прориві греблі Кам’янського водосховища утвориться зона затоплення загальною площею 769 км², в яку потрапляють 5 міст (Кам’янське, Дніпро, Новомосковськ, Марганець і Нікополь) та 43 сільських населених пунктів 8 районів Дніпропетровщини. Також відбудеться затоплення також і частини території Запорізької області загальною площею 342 км² на якій розташовані м.Запоріжжя та 33 населених пункти. Із зони катастрофічного затоплення необхідно буде евакуювати близько 500 тис. осіб. У Кіровоградській області значну небезпеку для населення становить водосховище Кременчуцької ГЕС (об’єм 13500 млн. м³). При зруйнуванні її греблі в межах області затопленою може бути територія загальною площею 116 км² з населеними населені пункти, в яких проживає 28 тис. осіб.

У Східному економічному районі основним джерелом гідродинамічної небезпеки населення є водосховище Кременчуцької ГЕС об’ємом 13500 млн. м³. При зруйнуванні його греблі в Полтавській області виникне зона катастрофічного затоплення загальною площею 1200 км², на території якої розташовані 68 населених пунктів (в т.ч. й міста Кременчук і Горішні Плавні) з населенням понад 256 тис. осіб [6].

Основними джерелами гідродинамічної небезпеки для населення Центрального економічного регіону є два великих водосховища, що розміщені на Дніпрі. В Київській області основним джерелом цієї небезпеки для населення є водосховище Київської ГЕС (об’єм 3730 млн. м³). При зруйнуванні його греблі в межах області виникне зона небезпечного затоплення загальною площею 1130 км². В зоні ймовірного затоплення розташовані м.Київ і 50 населених пунктів, в небезпечних зонах яких проживає 80,8 тис. осіб.

В Черкаській області основним джерелом гідродинамічної небезпеки є водосховище Канівської ГЕС (2500 млн. м³). При зруйнуванні її греблі, виникне зона катастрофічного затоплення загальною площею 780 км². В цій зоні опиняться м.Черкаси та 66 населених пунктів з населенням понад 65 тис. осіб.

Закономірно, що новою глобальною тенденцією сучасного розвитку є перетворення водних ресурсів на головний стратегічний ресурс, який все частіше стає предметом міжнародних конфліктів, збройних конфліктів і навіть збройних конфліктів. Вода є цінним, але обмеженим ресурсом, особливо в південних і східних областях України. Немає сумніву, що військові дії росії погіршують водну ситуацію в нашій державі, але всі водні загрози мають бути враховані та сформульовані компетентними органами бачення подолання її негативних наслідків [5].

Реакцією з боку державної влади на такі жакливі події стало активне розроблення правового механізму стабілізації екологічного стану в Україні. Обов’язковим елементом такого механізму є регламентація конкретних методик обчислення збитків, завданих воєнною агресією. Так, Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 167 від 04.04.2022 року було затверджено спеціальну Методику визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного [3]. Визначає порядок обчислення розміру шкоди, заподіяної державами, правоохоронними органами, місце-

вими громадами, господарськими організаціями та фізичними особами землям і угіддям внаслідок забруднення ґрунтів, земельних смуг, що призвели до надзвичайних ситуацій та/або агресії та бойових дій, під час воєнного стану своїми діями чи бездіяльністю на всіх землях України незалежно від виду і форми володіння [3]. Цей метод використовується для визначення розміру шкоди, завданої земельній ділянці та угіддям внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройних нападів і бойових дій під час воєнного стану [3].

Якщо говорити про зафіксовані злочини проти довкілля на Сумщині то, тим не менш, злочини проти довкілля фіксуються та оцінюються правоохоронними органами. Від початку війни, Державною екологічною інспекцією в Сумській області було зафіксовано значну кількість інцидентів посягання на об'єкти екологічного фонду України. Основними з них є: саме 28 лютого 2022 року війська Російської Федерації завдали ракетних ударів по нафтобазі в одному із райцентрів Сумщини. Внаслідок цього було зруйновано та пошкоджено кілька трубопроводів та резервуарів з нафтою. Це призвело до пожежі та витоку нафтопродуктів на землі промислового призначення. З урахуванням об'єму нафти та часу її горіння, Інспекцією розраховано збитки за неорганізований викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря на суму майже 0,5 млн. грн [2].

Аналіз наведених даних, а також інформації, наданої Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України в рамках реалізації проекту Еко Загроза Міндовкілля [4], дає підстави для виділених нами наступних висновків.

По-перше, при аналізі хронологічних подій за типом пошкодженого об'єкта спостерігається наступна закономірність: на початку широкомасштабного вторгнення в поле зору противника перебували об'єкти великого комерційного виробництва та господарської діяльності, можливо тому, що економіка регіону була заморожена, надалі Пошкоджені транспортні засоби (мости та дороги) сповільнюються. руйнування військового матеріально-

технічного забезпечення Збройних Сил після знищення противником «місць дислокації» та інших об'єктів екологічного фонду. Тобто противник надає першочерговий удар по об'єктах стратегічного значення, що є підставою для постановки питання про посилення охорони неушкоджених об'єктів такого типу.

По-друге, природа суб'єкта концесії, зокрема екофонду України, досить складна, її сектори охорони навколишнього середовища значно відрізняються по країні. Відновлення екологічної промисловості після війни, мабуть, буде складнішим, ніж інших галузей. Можливо, буде витрачено більше грошей, ніж ми зараз розраховуємо в багатьох звітах про пошкодження. Крім того, буде ще важче точно визначити першочергові напрямки накопичення капіталу.

По-третє, якщо говорити про рекомендації, то в короткостроковій перспективі Україна має зосередитись переважно на методах обліку та оцінки щоденної шкоди довкіллю. Найближчим часом необхідно зосередитись на усуненні та мінімізації безпосередніх ризиків для здоров'я людей та навколишнього середовища, спричинених наслідками війни. Комплексні заходи з очищення довкілля, особливо безпечний збір, обробка та утилізація військових та інших відходів, можуть допомогти зменшити ризики для здоров'я. Однак це вимагатиме перебудови та відновлення більш ефективної екологічної інфраструктури для забезпечення безпечної питної води, відповідних санітарних умов та ефективного поводження з відходами. Пріоритетно слід керуватися наслідками для здоров'я людини, які вже існують, а також тими, що можуть виникнути в майбутньому [9; 10].

І останнє, у довгостроковій перспективі післявоєнний економічний розвиток має бути використаний для фундаментального перетворення України на зелену економіку з нульовими токсичними викидами. Реконструкція має повністю базуватися на європейських «зелених» стандартах: нові матеріали, сучасні сміттєпереробні комплекси, передові житлові технології, системи відновлюваної енергетики тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Публічний звіт про результати діяльності Держводагентства у 2022 році. URL: https://www.davr.gov.ua/fls18/Zvit_2022.pdf
2. Удари по нафтобазі, аміакосховищу та трансформаторам: які екологічні збитки РФ нанесла Сумщині? Українська гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/udary-po-naftobazi-amiakoskhovyshchu-ta-transformatoram-ia-ki-ekolohichni-zbitky-rf-nanesla-sumshchyni/>
3. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану. Міндовкілля. Наказ від 04.04.2022 № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>
4. Дашборд із даними про загрози довкіллю. Офіційний ресурс Міндовкілля. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/>
5. Миронюк Р.В. Правовий статус суб'єктів адміністративно-деліктного процесу: теорія і практика реалізації: [монографія] / Р.В. Миронюк. Дніпропетровськ: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2014. 396 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 року №8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51.
7. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
8. Водний кодекс України. Закон України від 06. 06. 1995 № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Public administration and the protection of private rights: questioning its recognition and application under Ukrainian law // O. Brusakova, O. Karmaza, V. Vasylenko, V. Moroz – *Ius Humani, Revista de Derecho*, 2022. *Журнал Ius Humani. Law Journal. Бунук* 11(1). С. 29–41.
10. Modern tools for preventing self-destructive and suicidal behavior of minors using information technology // Moroz Vita // *"Philosophy, Economics and Law Review"*. Volume 2, no. 1, 2022. 212–227.